

A SZLOVÁK SZOCIÁLDEMOKRÁCIA NACIONALIZMUSÁNAK ÉS SZEPARATISTA TÖREKVÉSEINEK GYÖKEREIRŐL A SZÁZADFORDULÓN

Írta: POLÁNYI IMRE

OSZTÁLYOK ÉS RÉTEGEK

Magyarország sajátos helyzetének eredményeként a nemzetiségi burzsoázia fejlődése rendkívül lassú ütemű, az uralkodó nemzet vezető osztályainak béklyói minimális gyorsaságot engedélyeztek számára. A szlovák burzsoázia — megfelelő erő hiányában — főként pénzüzetek alapítására és fejlesztésére törekedett. Erőforrásai az 1890-es évekig rendkívül csekélyek, gazdasági szerepe az ország életében, de az ország északi részeiben is majdnem semmi. 1890-ig mindössze 13 szlovák pénzüzetet találunk. A 90-es években vett nagyobb lendületet a fejlődés. A századforduló legelső éveiben már csupán az 5 legnagyobb pénzüzetet 2,5 millió korona alaptőkével, 15 milliós betéttel rendelkezett, és évi 190 milliós forgalmat bonyolított le. Pénzüzeteik közül messze kiemelkedik a *Tatra Bank*, amely 113,5 milliós forgalmat bonyolít le [1]. A háború második évéből származó adatok szerint 1915-ben 60 szlovák pénzüzetet találunk (bank, takarékpénztár, hitelszövetkezet, földhitelintézet), amelyek 19 987 000,— Korona saját és 77 058 000,— Korona idegen tőkével rendelkeznek [2]. Nincsenek adataink a sokszáz falusi, kis tőkeerejű takarékpénztárról, amelyek megemelik ugyan a szlovák tőke összegét, azonban jelentőségük nem annyira gazdasági, mint politikai. Ha a fenti adatokat összehasonlítjuk az egész Magyarországra vonatkozó adatokkal, kitűnik gyengeségük. Magyarországon ugyanebben az időben 4773 pénzüzetet találunk 15 milliárd 285 millió saját és idegen tőkével; vagyis a pénzüzetek 1,6⁰/₀-a volt a szlovák burzsoázia tulajdonában [3].

E szlovák pénzüzetek tehát a 90-es években kezdtek szaporodni. Alakulásuk időpontja: [4]

1870-ig	1870—90	1890—1900	1900—1910	1910—15
3	10	13	23	11

Magyarországon a nagyobb arányú ipari fejlődés az ország északi és keleti részén tapasztalható — Budapest kivételével. Az északi és keleti részeken adva voltak a kedvező feltételek: nyersanyag (vasérc, szén, fa) és az olcsó munkaerő. Olyan helyekre húzódtott a tőke, ahol számára e kedvező feltételek megtalálhatók, sőt a nemzetiségi „izgatás” elleni küzdelem ürügyével az állami, a megyei-városi közigazgatási hatóságoktól is a legmesszebbmenő támogatásban ré-

szesültek — a szlovák burzsoáziával szemben. Adatok egész sora található, hogyan akadályozták meg a szlovák tőke gyáralapítási kísérleteit kifogások seregét sorakoztatva fel s hogyan adták ki az engedélyeket ugyanolyan kifogásolható körülmények között a magyar, német vagy zsidó tőke számára.

A századfordulón a magyar ipar jelentős része összpontosult a mai Szlovákia területére. Az 1900. évi statisztika a következő képet mutatja: (20 munkásnál többet foglalkoztató vállalatok) [5]

20—50 munkással	246
50—200 „	185
200—500 „	43
500—1000 „	16
1000 felül	5
		495

Magyarországon összesen 2251 húsz munkásnál többet foglalkoztató vállalatot találunk, ebből az ország északi részein 495-öt, a vállalatok 21,9%-át, az 500-nál több munkást foglalkoztató vállalatoknak pedig 21,5%-át. Az ipar területi elhelyezkedését tekintve az alábbi képet kapjuk:

Szepes megye	68 vállalat
Gömör megye	67 „
Pozsony város	51 „
Zólyom megye	39 „
Trencsén megye	34 „
Pozsony megye	31 „
Kassa város	29 „
Nyitra megye	28 „
Bars megye	24 „
Nógrád megye	24 „
Liptó megye	20 „
Abaúj-Torna	19 „
Turóc megye	13 „
Sáros megye	12 „
Zemplén megye	11 „
Hont megye	10 „

A fenti képből láthatóan a mai Szlovákia területén a középső részeken települt a legtöbb vállalat (mintegy 40%-a), a nyugati részeken 22%-a. Az iparágakat tekintve elsősorban a vas- és fémipart kell figyelembe venni (Zólyom, Gömör, Szepes megyék), a bányaipart, vasérc és nemesfémányászat (Szepes, Hont, Gömör), továbbá a fa- és papíripart — ami a vállalatok számát tekintve a legelterjedtebb —, valamint a textil-, dohány-, cukor-, üveg- és bőripart. Ezek az iparágak az egész magyarországi termelés jelentős részét adták. Jellegzetesége az ipar településének, hogy a századfordulón még egyetlen szlovákiai nagyváros sem vált ipari centrummá, a legnagyobb vállalatokat kisvárosokban találjuk, vagy éppen falvak környékén (Lopér, Korompa, Selmecebánya, Rózsahegy), 1900-ban Pozsonyban sem találunk ezer munkásnál többet foglalkoztató üzemet.

A szlovák burzsoázia korántsem „részesült” megfelelő arányban az iparból. A tulajdonában levő vállalatokról a fent említett időpontban nem lehet

pontos képet alkotni. A Mihók-féle compass 1910–11-ben mindössze 12 szlovák ipari részvénytársaságot mutat ki közel 6 millió korona alaptőkével. De e kimutatásban csak a részvénytársaságok szerepelnek. (A Magyar béketárgyalások c. kiadvány adatai is ugyanennyi részvénytársaságot mutatnak ki az 1915-ös évben). E vállalatokat Turócszentmártonban, Rózsahegyen, Zsolnán, Liptószentmiklóson, Trsztyenán, Bán-ban és Pozsonyban találjuk. (Pozsonyban mindössze egyet). A nem részvénytársasági alapon működő szlovák tulajdonban levő kisüzemek száma néhány százra tehető, alig egy-két tucatnyira az ennél nagyobbak száma.

Szorosabb értelemben vett szlovák nagytőkéről, nagyburzsoáziáról tehát nem beszélhetünk, legjobb esetben is egy szűk középburzsoá csoportról, amelyet nem nagy távolság választott el a szlovák kisiparosok, kézművesek többtízszes tömegétől. Az ipar Szlovákia területén megmutatkozó fellendüléséből a szlovák tőke lényegében kimaradt, a nagyarányú fejlődés perifériájára szorítva csak morzsákhoz jutott. A 20-nál több munkást foglalkoztató vállalatoknak mindössze 2–4%-a volt tulajdonában. A századforduló után megsokszorozódott ugyan a szlovák burzsoázia ereje, de számukra csupán a tőkefelhalmozódás kezdetleges formái és forrásai maradtak meg, a paraszti kisártermelés hasznának lefölezése az uzsora, a kereskedelem, a falusi hitelszervezetek és szövetkezetek útján. Ez készítette őket a parasztsággal való intenzív kapcsolat kiépítésére.

A burzsoá értelmiség, kiszorítva a hivatalokból, kulturális intézményekből, ugyancsak a városi és falusi kispolgárság, különösen a parasztság felé kénytelen orientálódni. Ez az értelmiségi réteg a fő hangadója a szlovák nemzetiségi követeléseknek, vezetője a politikai küzdelmeknek.

A szlovák burzsoázia helyzete sajátos vonásokat alakított ki a társadalmi, politikai életben. A szlovák társadalomból hiányzott a „saját” feudális osztály, hiányoztak a feudális intézmények. A szlovák nemesség már régen beolvadt a magyar nemességbe, hiába ábrándozott a turócszentmártoni konzervatív csoport a „száraz ág” feltámasztásáról a cár segédletével. Elmosta a burzsoázia és a parasztság ellentétét a magyar nagybirtok közvetlen kizsákmányolása. Ugyanígy elmosódott a szlovák burzsoázia—szlovák proletariátus ellentéte, mert a fő összeütközési pontot a magyar—német nagytőke és a szlovák proletariátus ellentéte, illetve a magyar—német nagytőke és a szlovák kistőke ellentéte jelentette. Ezek sokkal szembevetőbbek voltak a szlovák társadalmon belüli osztályellenlétéknél. E sajátos helyzetből fakad, hogy nem következett be számottevő ellentét az alsó- és középrétegek között, a nemzeti mozgalmat vezető középburzsoázia mögé nagyszámú kispolgári tömegek zárkóztak fel. Ez magyarázza a szlovák munkásmozgalom és a szlovák burzsoázia kapcsolatát is. Végül e sajátos struktúrából fakadt, hogy nemzeti követeléseik szorosan kapcsolódtak a demokratikus —, és bizonyos szociális követelésekkel. E követelések nem kizárólag taktikai kérdésként jelentkeztek. A feudalizmus maradványainak felszámolása, a polgári demokratikus átalakulás továbbfejlesztése a szlovák közép- és kispolgárságnak objektív érdeke volt, előfeltétele a területi autonómiának; a nemzeti fejlődés, nemzeti piacon saját uralma megteremtése másként nem valószínűsíthető meg.

A szlovák burzsoázia politikájában az 1890-es évek végén figyelhető meg mélyrehatóbb változás, követve a szlovák tőke viszonylagos erősödését. A falusi burzsoáziára támaszkodó, a „száraz ágat” élesztgető ruszofil Szlovák Nemzeti Párt, a turócszentmártoni konzervatívok egyeduralkodó megszüntése, a passzi-

vitás politikája csődöt mondott, 1861-es programja — amelynek fő követelése az „Okolie”, a területi autonómia, ahol a szlovák nyelvet kívánták kizárólagosan hivatalos nyelvvé tenni és ahol külön nyelvi, iskolai, közigazgatási jogokkal rendelkeznének — idejét múlta, nem volt alkalmas a tömegek mozgósítására, de a tömegekre sem volt szükségük a program megvalósításához. A kapitalizmus fejlődése új politikai csoport kialakulását hozta magával. Előbb a klerikálisok (Hlinka, Juriga, Skyčák, Jehlička) váltak ki, a Zichy-féle Néppártban működtek, majd ezt otthagya és visszatérve, a Szlovák Nemzeti Párt klerikális szárnyát alkották, szembe fordulva a szlovák munkásmozgalommal és minden haladó törekvással. Befolyásuk, a kléruson keresztül, a parasztság körében nem lebecsülendő. Egy időben a cseh klérussal is szoros kapcsolatot teremtettek, amikor azonban észrevették, hogy a cseh orientációval, a cseh—szlovák „kölcsonösseggel” antiklerikális hatások is érvényesülnek, a századforduló második évtizedében szakítottak a kapcsolatokkal. „... a marxistákkal, a tolsztojánusokkal, a Masaryk-hívőkkel, a haszisztaikkal semmi közösséget nem akarunk . . . ezek ássák alá a szlovák nemzet sírját” — írja Hlinka. [6]

Elsősorban azonban a fejlődő szlovák városi burzsoázia, főleg az őket képviselő Prágában nevelkedett fiatal értelmiségi csoportja lépett fel erélyesen mind a turócszentmártoniak passzivitása és cárofilizmusa ellen, mind a magyar burzsoázia ellen, mint a szlovák nemzeti érdekek „igazi” képviselője. Prágában és más cseh- és morvaországi egyetemeken megismerkedtek Masaryk szociálreformer nézeteivel, szoros kapcsolatok szövődtek az ifjú-csehek és szlovák követőik között, örömmel üdvözölték az ifjú-csehek szlovák orientációját. Masaryk és csoportja az osztrák-német tőkével harcban álló cseh burzsoáziát képviselte. A konkurenciával folytatott harcához szlovák területekben vélte látni kiépíthető gazdasági bázisát, nemzeti küzdelméhez pedig ethnográfiai bázist a szlovák népben. A fiatal, csehekre támaszkodó szlovák politikusok az 1898-ban megjelent „Hlas” című lapjuk körül csoportosultak, vezéregyéniségei Šrobár, Štefánek, Votruba, Hálek és mások. Természetes, hogy a „hasziszta” a szlovák burzsoázia számára legelőnyösebb fejlődési lehetőségekért küzdöttek. Önálló pártot nem alapítottak, a Szlovák Nemzeti Párt kebelében fejtették ki politikai tevékenységüket. Azonban ez a csoport sem volt egységes. A fent említett fő csoport mellett Hodža nem a cseh ipari, hanem a mezőgazdasági burzsoázia felé orientálódott, cseh minta alapján szállt síkra a szlovák agrártőke koncentrációjáért. Blahó is a többitől függetlenül propagálta a cseh és szlovák burzsoázia kapcsolatainak kiépítését. A fiatal és háttérbe szorított szlovák burzsoázia a cseh tőkében keresett támaszt a magyar-német nagytőkével szemben.

A hasziszta figyelmé a kialakuló és erősödő szlovák munkásmozgalomra is kiterjedt, elejét akarták venni a szlovák munkásosztály „saját” burzsoázia elleni osztályharca megerősödésének. ŠROBÁR már 1897. szeptember 6-án írta egyik Blahóhoz intézett levelében: „Törődnünk kell a szociális kérdésekkel, mert a szociáldemokrácia szervezi a népet hátunk mögött és csatasorba állíthatja őket nemzeti jogaink és ideáljaink ellen.” [7] A burzsoá nacionalizmus befolyása alá akarták vonni a munkásmozgalmat az osztályharc lefegyverzése érdekében. Nem volt sikertelen kísérlet. Houdek, Votruba és mások cikkei gyakran jelentek meg a szlovák szociáldemokrata sajtóban és viszont. A szlovák szociáldemokraták „pártatlan” nemzetiségi lap kiadására is kísérletet tettek, amelyhez a fiatal szlovák burzsoá értelmiség közreműködését kérték. EDMUND BOREK „Slovenský máj” címen 1909-ben indította meg a lapot, amelynek első számában a következőket írta: „Nem fogunk foglalkozni sem politikai, sem

vallási ügyekkel, de azért teljes erőnkől dolgozni fogunk népünk kulturális felemelkedéséért, tekintet nélkül a felekezeti és politikai meggyőződésre”. [8] A Szlovák Nemzeti Pártban külön munkásügyekkel foglalkozó bizottság is létesült éppen Šrobár vezetésével a szlovák munkástömegek befolyásolása érdekében. [9]

Ugyanilyen figyelemmel fordultak a falusi burzsoázia és a parasztság felé, a gazdasági okokon kívül a politikai tömegbázis megszervezése céljából. A munkásosztály befolyásolásának szüksége, a kispolgári tömegek részéről megnyilvánuló támogatás, saját objektív érdekeik által megfogalmazásra készített demokratikus és szociális követelések láthatók az 1901. évi szlovák nemzetiségi programban. Ez az év tekinthető a teljes politikai aktivitás kibontakozása kezdetének, a „kis forradalom” kezdetének. E program a magyar burzsoáziával való megbékülni akarás jegyeit is magán viseli — bár nyilvánvaló, az adott viszonyok között nem hozhattak nyilvánosságra a legsúlyosabb megtorlás veszélye nélkül olyan követeléseket, amelyek a legcsekélyebb mértékben is elszakadási törekvés vádjával lettek volna illethetők — mindenesetre a burzsoáziának az uralkodó nemzet vezető osztályaival való megalkuvásának jegyeit hordozza. A programban már nincs szó a területi autonómiáról, az „Okolie”-ről, sőt ki nyilvánítja „magyar hazánk egységét, oszthatatlanságát és függetlenségét”. Újak és lényegesek gazdasági és szociális követeléseik: a kisipar és a kereskedelem fellendítése; a paraszti birtokok védelme — feloszthatóságának korlátozása; új és megfelelő cselédtörvény; állami védelem az iparosoknak és munkásoknak „nagytóke elleni küzdelemben”; a munkások és munkáscsaládok „érdekeinek gyámolítását célzó törvények” megalkotása; általános, egyenlő és titkos szavazati jog stb. [10] Nem változott a később kiadott programok jellege sem.

*

A társadalom legszélesebb rétegeit a parasztság alkotta. A századforduló idejére vonatkozó megbízható adatok nincsenek a birtokviszonyokra, biztonsággal csak azt tudjuk megállapítani, hogy az őstermeléssel foglalkozók az ország északi részén a lakosság háromnegyed részét alkották. A paraszti kisbirtokok száma a nemzetiségi vidékeken magasabb, mint a magyarlakta területeken. Az 1910-es népszámlálás szerint közel 25%-kal volt több a nemzetiségi parasztbirtokok száma a magyarokénál. Az egész tárgyalt időszakba valószínűsíthető ez az arány.

A múlt század kilencvenes éveinek közepén a lakosság foglalkozásának megoszlására vonatkoznak az alábbi adatok: [11]

Megye	Őstermelő (összlakosság %-a)	Egy birtokra eső átlag (hold)	Erdő (a megye ter. %-ban)
Árva	87,3	9,5	32,67
Trencsén	81,13	8,1	33,83
Liptó	77,42	6,4	50,26
Sáros	76,87	15,4	34,82
Bars	76,00	13,11	35,46
Nyitra	74,66	14,5	22,82
Pozsony	73,91	18,3	20,28
Turóc	68,24	11,8	48,11
Szepes	66,58	14,3	40,54
Zólyom	62,62	8,3	56,15

Zemplén	79,07	15,1	28,76
Abaúj-Torna	77,63	21,2	34,79
Komárom	74,89	20,9	12,27
Nógrád	73,25	15,3	28,12
Hont	70,26	14,5	31,33

Az egy birtokra eső holdak átlagszáma szép képet mutat, azonban a hitbizományi és egyházi, a kincstári birtokok terjedelme az északi megyékben megközelítette az egymillió holdat, az átlag pedig ezeket is magába foglalja.

Jászi Oszkár 1909. évi adatai szerint [12] a földbirtokkal rendelkező szlovák parasztek száma az alábbiak szerint alakult:

1—2 holdas	12,400	6,6%	összes magyarországi birtokok	11,1%-a
2—5 „	54,417	28,9%	„	14,3%-a
5—10 „	56,334	30,0%	„	15,2%-a
10—20 „	48,790	25,9%	„	14,4%-a
20—50 „	14,682	7,8%	„	10,2%-a
50— „	1,493	0,8%	„	4,6%-a
összesen:	188,116 birtokos			

Az északi megyék köves talaja, mostoha éghajlati viszonyai között a 20—30 holdas birtokok is — legjobb esetben, jövedelmezőség szempontjából — kisparaszti birtoknak számítanak az Alföldhöz viszonyítva. De e területek szinte minden egyes vidéke különbözött a föld hozama, megművelési technikája alapján. A szlovák parasztek viszonylag nagyobb száma rendelkezett tehát kisbirtokkal, mint az uralkodó nemzet parasztsága, ami a tőkés fejlődés jelentős visszamaradottságát mutatja. A mostohan termő föld ritkán osztódott a gyermekek között, évről évre kirajzott a „fölség” a hegyek közül: vándoriparosok, idénymunkások ezrei áradtak az ország, a Monarchia minden területe felé s tízezrek vándoroltak ki idegenbe, főleg az Egyesült Államokba. E „föls” rétegek egy részéből toborzódott a budapesti téglagyárak és építkezések, az északon létesülő gyárak napszámos serege, az alföldi nagybirtokok aratómunkásai, közülük toborozták (a ruszinok és románok mellett) a sztrájkőrök bárhol bevethető mobil-gárdáját.

A kisbirtokos parasztság a szlovák burzsoázia nemzeti küzdelmének tömegbázisát alkotta és a szlovák pénzügyi intézetek, hitelszövetkezetek „ügyfeleit”. Csak igen kis részük emelkedett a gazdag parasztek közé, elsősorban a „szerencsés amerikások”. A szlovák burzsoázia olcsó kölcsönein, nemzeti jelszavain, „birtokvédő” követelésein keresztül láncolta magához őket. Ilyen irányba hajtotta a parasztságot a magyar nemzetiségi politika is, e politika közvetlen megyei, járási, községi szerveinek durván sovíniszta bánásmódja, alapfokú anyanyelvi művelődési igényeinek kielégítése ellen irányuló hajsza; a szlovák lutheránus és katolikus elemi iskolák maradtak csupán számukra, ezekben viszont a szlovák burzsoá-nacionalista ideológia érvényesült.

*

A század végére a munkásosztály létszáma is jelentősen megsaporodott a vizsgált területeken. A munkások számát a vállalatok nagysága szerinti megosztásban az alábbi táblázat mutatja. [13]

1	segéddel dolgozó	vállalatnál	13,500
2—5	”	”	27,654
6—10	”	”	12,084
11—20	”	”	5,151
összesen			58,389
20—50	”	”	7,738
50—100	”	”	9,100
100—200	”	”	7,931
200—500	”	”	13,201
500—1000	”	”	11,001
1000 felül	”	”	8,749
összesen			57,720
Együtt			116,109

A magyarországi húsz munkásnál többet foglalkoztató vállalatoknál 268 506 munkás dolgozott, közülük 57 720, vagyis 21,4 százaléka Magyarország északi részén, a mai Szlovákia területén. Érdekes és tanulságos képet mutat a munkásság megoszlása a megyék között. [14]

Megye (város)	1—20 munkást foglalkoztató vállalatnál	20-nál többet foglalkoztató vállalatnál	Összesen
Pozsony	10,554	8,872	19,426
Szepes	4,770	9,150	13,920
Nyitra	9,733	2,174	11,907
Zólyom	2,987	7,773	10,760
Trencsén	5,267	3,611	8,887
Gömör	2,127	6,091	8,218
Abaúj, Kassa	4,046	4,134	8,180
Hont, S.bánya	1,943	4,301	6,244
Bars	3,093	2,605	5,698
Liptó	1,978	2,643	4,621
Nógrád	985	2,564	3,594
Zemplén	3,022	490	3,512
Turóc	1,481	1,655	3,136
Sáros	3,156	688	3,844

(A kimutatásban nem szereplő megyék munkásainak összes létszáma alatta van a háromezernek: Árva, Komárom, Esztergom.) Nyugat és Közép-Szlovákiában találjuk a legmagasabb munkáslétszámot, valamint Kelet-Szlovákia egyes részein. Azonban éppen a nyugati részekben, amelyek a szlovák munkásmozgalom, a szociáldemokrata szervezetek bázisait képezték, a munkásoknak csupán 32,1 százaléka dolgozott 20 munkásnál többet foglalkoztató vállalatoknál, 67,9 százaléka a kisiparban. Ha Pozsony városát — ahol magasabb volt az arány a 20 munkásnál többet foglalkoztató vállalatok javára (59,5—40,5 százalékos arányban) — kivesszük, a legnagyobb munkáslétszámmal rendelkező két nyugati megyében a munkások 75 százaléka található a kisiparban. A középső területek (Zólyom, Bars, Gömör, Hont, Nógrád) adatainál már sokkal kedvezőbb a helyzet, a 20 munkásnál többet foglalkoztató vállalatoknál a munkásság 67,6 százaléka dolgozott, a kisiparban mindössze 32,4%. A keleti megyékben Szepes

tűnik ki mind nagy munkáslétszámával, mind összetételével, 65,7—34,3 százalék a megoszlás aránya a 20 munkásnál nagyobb vállalatok javára. Továbbá Kassa városát, ahol a munkásság 53,6—46,4 százalékos arányban oszlott meg. 500-nál több munkást foglalkoztató vállalatok száma 21. Ebből a középső részen 8, keleten 6 (Szepesben 5), a nyugati részekben 4, északon pedig 3 található. Az 5 vállalat, amely ezer munkásnál többet foglalkoztatott: Lopér és Korompa Szepes megye déli részén, Kassa, Selmecebánya és Rózsahegy.

A munkásság összlétszámához hozzá kell még számítanunk a közlekedés területén dolgozókat, számuk megközelítő pontossággal húszezerre tehető.

Azonban a vezető szakmunkások rétege nem szlovák nemzetiségű volt, hanem magyar, német, cseh és morva. Szepes, Abaúj, Pozsony megyékben, valamint Pozsony, Besztercebánya, Selmecebánya, Körmöcbánya, Kassa városokban főként német nemzetiségű szakmunkásokat találunk, akik kisebb részben Ausztriából, nagyobb részben a hazai németek közül kerültek ki, e hazai németek jelentős számban éltek Szepes megyében, Abaúj megye nyugati részén, Kassán, a bányavárosokban és Pozsonyban. Hasonlóan nagy volt a magyar szakmunkások aránya, különösen Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Gömör, Abaúj megyékben, Kassa és Pozsony városokban. [15] Csehek és morvák elsősorban találhatók mindenütt, elsősorban a cseh tőkéérdekeltségű vállalatoknál, valamint a szlovák burzsoázia századforduló után alapított vállalataiban. A szlovák nemzetiségi szakmunkások, viszonylag nagyon kevés, elsősorban a kisiparban találhatók. A szlovák proletariátus túlnyomó többsége megrekedt segédmunkás-napszamosi szinten, a munkásosztály legkitaszítottabb, leginkább kizsákmányolt, nemzetiségi mivoltánál fogva a kulturálódás lehetőségeiből, állampolgári jogokból majd teljességgel kizárt részét alkották.

A proletariátus e helyzete és összetétele meghatározta a szlovák munkásmozgalom fejlődését. Az ország északi részein a szociáldemokrácia a magyar és német szakmunkásokra támaszkodott, közülük kerültek ki a pozsonyi és kassai vezetők. A pozsonyi és a kassai szervezetnek lett volna feladata a szlovák munkásság szervezése. Bázisuk azonban eleve lehetetlenné tette a munkásnyomor szélén sodródó szlovák proletariátus többszörösen súlyosbított problémáinak felkarolását. A „nemzetietlenséggel” vádolt szociáldemokrácia vezetői irtóztak a nemzetiségi kérdés felvetésétől, tagadták létezését, létezésének tagadásával lemondtak a nemzetiségi proletariátus szervezéséről, tömegerejéről. A nemzetiségi elnyomás elleni küzdelem elvetése a nacionalizmus befolyásának erősödését eredményezte, a nemzetiségi kérdés „megoldását” az uralkodó osztályoknak engedte át. A Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak ez az álláspontja talaja lett a munkásmozgalmon belül a nemzetiségi autonómiára törekvésnek. A magyar szociáldemokrácia elvetette a nemzetiségi politikát, a kialakuló és erősödő szlovák munkásmozgalmat irányítani akaró szlovák szociáldemokrata vezetők viszont egyre inkább ezt a kérdést tolták előtérbe a munkásmozgalmon belül is. De a szlovák szociáldemokrácia nem rendelkezett „saját” szakmunkásbázissal. A vezetésben e hiányt elsősorban a pesti és pozsonyi cseh munkások pótolták. A szlovák szociáldemokrata szervezkedés alapját is a pesti, pozsonyi és bécsi cseh szervezetek kebelében kialakult és iskolázott, majd részben önállósult — de teljesen soha el nem szakadt — szlovák munkásszervezetek képezték, ideológiai és anyagi forrásaikat pedig az ausztromarxizmust, a nemzetiségi autonómián alapuló szervezkedést valló csehszláv szociáldemokrácia prágai, brünni és bécsi központjai. A vezető csoport és a szlovák proletártömegek között nem volt érdemleges kapcsolat. A keleti megyék egésze, a déli és középső

megyék nagyrésze kiesett szervezeti keretükből, a nyugati rész legfejlettebb városa, Pozsony nemzetiségi szervezetekre szakadt szét: magyar, német, szlovák csoportokra. Vagyis éppen azok a területek estek ki hatáskörükből, ahol a nagyipari munkásság aránya volt magas és a kisipari munkás többségű részeken találjuk szervezeteiket. Kétségtelen tény, a hatóságok egyes területeket rezervátumként őriztek a „felforgató” eszmékkel szemben (pl. Korompa, Szomolnok, Lopér), hosszú ideig sikerrel akadályozva meg minden szervezkedési kísérletet. A szlovák szociáldemokraták tömegbázisának hiányára mutat, hogy az 1905. évi önállósodást kimondó kongresszuson Budapest, Bécs és Pozsony küldöttei mellett 3 Pozsony, 5 Nyitra és 1–1 Trencsén és Turóc megyei helység képviseltette magát, és ez utóbbiak közül egyedül Zsolna tekinthető jelentősebb iparral rendelkező városnak. A következő évi rendkívüli — egyesítő — kongresszuson is csupán 5 új helység képviseltette magát, közöttük jelentősebb Besztercebánya. Egy 1908. évi kimutatás szerint a szlovák szervezett munkások száma — az egész országra kiterjedően — 6346 volt. [16] A kimutatás számos jellemző érdekességet mutat. A szervezett munkások számából 2446 volt a mezőgazdasági munkás és 1409 az építőmunkás, vagyis a többnyire vándorló csoportok. A másik feltűnő jelenség a szervezett munkások területi hovatartozása. Budapesten volt a legnagyobb a szlovák szervezett munkások száma — 1142. A 34 felsorolt helység közül 18-ban volt száznál több a szervezett munkások száma; a nagyobb ipari központok, a nagyvállalatok székhelyei közül igen kevés helyen volt szervezetük, ill. szervezett munkás. Csak Zsolnát, Ruttkát és Rózsashegyet lehet megemlíteni. (Magában Pozsonyban is mindössze 135 tagja volt a szlovák szervezetnek.) Olyan többzetes munkáslétszámmal rendelkező ipari centrumokba, mint Lopér, Selmecebánya, Korompa, Szomolnok és Szomolnokhuta, a gömöri vasgyárak, nem tudott behatolni a szlovák szociáldemokrácia. Továbbá a 34 helység közül nyolc Magyarország déli részén — Bács-Bodrog és Torontál megyékben található és e nyolc helységben kizárólag mezőgazdasági munkások tartoztak a szervezethez, számuk 2038. Vagyis, ha ehhez hozzászámítjuk a Budapesten dolgozó 1142 szlovák munkást, kiderül, hogy a mai Szlovákia területén élő és dolgozó, többségben szlovák nemzetiségű, százezret meghaladó létszámú munkásság közül mindössze 3166-ot tudtak a szlovák titkárság szervezeteibe bevonni (de még ebből is 354 itt élő földmunkás), vagyis az összmunkásság 2,4 százalékát. Kétségtelen, ideológiai-politikai propagandájuk nagyobb tömegekre volt hatással, a nagytömegű szlovák segédmunkás-napszamos réteg érdekeinek felkarolása azonban elsősorban a nemzetiségi kérdés általános oldaláról nyert kifejezést a szlovák szociáldemokrácia részéről.

*

A munkásság viszonyai az ország északi részén kedvezőtlenebbek, rosszabbak voltak az országos átlagnál. [17] A nemzetiségi elnyomás lehetővé tette a nemzetiségi munkásság fokozottabb kizsákmányolását. Az északi hegyvidék mezőgazdasági művelésre kevésbé alkalmas földje kevesebb népességnek biztosít megélhetést, mint másutt. A „fölösleg” az iparvidékek felé húzódik, így az északi részeken jelentős munkaerőkínálat található. Számptalan adat bizonyítja a szlovák munkásoknak fizetett bérek országos átlagnál alacsonyabb szintjét, a hosszabb napi munkaidőt. A munkásvédelmi és egészségvédelmi intézkedéseket, törvényeket kevésbé tartották be az északi részeken, mint az ország más területein, Erdélyt is beleszámítva. Az iparfelügyelők által foganatosított egész-

ségügyi intézkedések adatai azt mutatják, hogy a tőkés a nemzetiségi területeken tartották be legkevésbé az ipartörvények egészségvédelemre vonatkozó paragrafusait. Az iparfelügyelők felülvizsgálati jelentéseiben különösen szembevetendő a balesetvédelmi berendezések hiányának aránytalansága. A századforduló második évtizedének adatai szerint Budapesten és vidékén 0,4 volt az egy megvizsgált üzemre eső balesetvédelmi szabálytalanságok átlaga, az erdélyi iparfelügyeleti kerületekben 0,56, az ország belső kerületeiben 0,6, az északi kerületekben viszont 1,23%. [18] Az adatok a gyermekmunka viszonylag nagyobb arányú alkalmazására utalnak e területen. A konkrét adatokon kívül erre mutatnak a következők: országos méretekben a vasiparban, a fa-, textil- és papír-iparban, réglagyárakban, és az élelmiszeriparban alkalmazták a legtöbb gyermekmunkaerőt. A papír-, a vas- és faipar nagyrésze, a textilipar számottevő része található az északi megyékben; továbbá, a mai Szlovákia területén az iskolaköteles gyermekeknek az országos átlagnál jelentősen nagyobb része nem járt iskolába.

Fokozta a munkások kiszolgáltatottságát a munkásszervezetek hálózatának hiánya. A munkáltatók minden segítséget megkaptak a szervezkedés, a szociáldemokrata propaganda távoltartására. Erre legkedveltebb és leghatásosabb módszerük a szlovák munkások gyűléseinek, szervezkedési kísérleteinek nemzetiségi izgatásként és szervezkedésként való kezelése. Mint ilyet, a legszigorúbban büntették, a bírósági ítélettől a kitoloncolásig minden megtorlást alkalmaztak. Sőt „prevencióként”, különösen az északkeleti megyékben a levelezések rendszeres cenzuráját is alkalmazták, illetve hallgatólagosan engedélyezték a gyártulajdonos számára a cenzúra jogát.

Tehát a nemzetiségi elnyomás kétségtelenül hatással volt a szlovák munkásság helyzetére. Súlyosbította anyag helyzetét, gátolta kulturálódási és szervezkedési lehetőségeit. E súlyosbított helyzete egyrészt gátolta internacionalista szemléletének kialakulását, másrészt — ebből eredően — megkönnyítette a burzoá-nacionalizmus behatolását soraiba.

A MAGYAR ÉS A SZLOVÁK SZOCIÁLDEMOKRÁCIA ÉS A NEMZETISÉGI KÉRDÉS

A Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak világosan, egyértelműen meghatározott és nyilvánosságra hozott programja a nemzetiségi kérdés megoldására nem volt. Az 1890. évi *Elvi Nyilatkozat* közvetve szögezi le álláspontját anélkül, hogy a magyarországi viszonyokat elemezné. A bevezető részben olvasható: „... arra törekszik, hogy az összes népet nemzetiségi, faji, és nemi különbség nélkül a gazdasági függés bilincseiből kiszabadítsa, annak politikai jognélküliségét megszüntesse...”, első pontja pedig kimondja: „Magyarország szociáldemokrata munkáspártja nemzetközi párt, amely nem ismeri el a nemzetek, a születés és a birtok előjogait s kinyilatkoztatja, hogy a kizsákmányolás elleni harcnak nemzetközinek kell lennie, mint amilyen maga a kizsákmányolás”. [19] A II. Internacionálé 1896. évi kongresszusa határozatának hatása alatt — a kongresszus állást foglalt e nemzetek önrendelkezési joga mellett —, továbbá miután a nemzetiségi munkásság egyre nagyobb számban kapcsolódott be a munkásmozgalomba, a Szociáldemokrata Párt is fellépett a nemzeti elnyomás ellen, hozzáfogott a nemzetiségi proletariátus szervezéséhez, de az önrendelkezési jogról hallgatott. A 90-es évek közepén eluralkodó opportunistá vezetés tagadta a nemzetiségi kérdés megoldásának fontosságát, a végcél meg-

valóságával automatikusan megszűnő problémának tekintette. A századfordulótól kezdődően a nemzetiségi kérdés a magyar szociáldemokrácia programjában és megnyilatkozásaiban az általános választójogért folyó küzdelem propagandafüggvényeként jelentkezett. Az MSZDP VII. kongresszusán Bokányi Dezső az általános választójoggal kapcsolatos beszédében hangsúlyozta: a kormány a „nemzetiségi veszélyt” hozza fel az általános választójog bevezetésének ellenérvéként, a parlamenti nemzetiségi túlsúly veszélyét. „... a pártvezetőség feladata: kicsavarni a kormány kezéből a fegyvert, a nemzetiségi kérdést. Fel fogják szólítani a különböző nemzetiségű proletárokat, nyilatkoztassák ki gyűléseiken, hogy nem a nemzetiségi cafrangokhoz ragaszkodnak, hanem az általános választási jogot követelik.” A benyújtott határozati javaslat pedig kimondja: „A kongresszus... utasítja a pártvezetőséget, hogy haladéktalanul lépjen érintkezésbe a magyar korona országaiban lakó más nemzetiségű proletárokkal, kik a magyar honosságú köznéppel együtt ki vannak zárva a választói jog gyakorlásából, hogy a szociáldemokratákhoz csatlakozzanak és velük együtt küzdjenek az általános, titkos választói jogért.” [20] A VIII. és IX. kongresszuson is hasonló értelmű kinyilatkoztatások hangzottak el. A VIII. kongresszuson a 3. napirendi ponttal kapcsolatban a pártvezetőség szükségesnek ismerte el a nemzetiségi proletariátus szervezését, hogy a magyar „köznéppel” együtt küzdjenek a választójogért [21]. Az augusztusi választási felhívás a követelések 9. pontjaként „a nemzetiségek autonómiájának elismerését „tartalmazza [22]. A XI. kongresszuson külön napirendi pontként foglalkoztak a nemzetiségi kérdéssel. Az Izrael Jakab által beterjesztett határozati javaslat fenntartja a program negyedik pontját, amely „az országban élő minden nemzet teljes egyenjogúsítását” követeli, a szociáldemokraták nem ismernek el megkülönböztetéseket ember és ember között, „bármilyen nemzethez tartozzék, bármely nyelven beszéljen is”. A nemzetiségek, mondja a továbbiakban a javaslat, nemcsak mint nemzetiségek vannak elnyomva, hanem elsősorban mint proletárok. Majd elítéli mind a magyar polgári pártok „kulturelles sovinizmusát” mind a nemzetiségi polgári pártokét. Rámutat, hogy a magyar és nemzetiségi burzsoázia pártja bármikor készek a megegyezésre, ha osztályérdekeik védelme ezt megköveteli, ebben nem ismernek nemzetiségi különbségeket s felhívja a munkásságot, éppen ezért nemzetiségi különbség nélkül egyesüljenek politikai és gazdasági érdekeik védelmére [23].

Az orosz forradalom hatására fellendülő munkásmozgalom idején élesen vetődött fel a nemzetiségek problémája. A baloldali ellenzék nemzetiségi politikája miatt is élesen bírálta a vezetőséget. Dániel Arnold felszólalásában felrója, hogy a hatóságok terrorjával szemben, amellyel a nemzetiségek közötti szervezőmunkát akadályozták, a vezetőség nem tett semmit. „Ha Magyarországon a mi kezünkben lenne a nemzetiségi mozgalom, micsoda rémületes hatalmat képviselnénk a magyar uralkodó osztály, a magyar dzsenti ellen”, mondotta. Helyesen látták meg, hogy Magyarországon nem lehetséges a munkásosztály politikai hatalmának megteremtése a parasztság és a nemzetiségek elhanyagolásával [24]. A vezetőség elutasító álláspontját tükrözték a pártlapok nyilatkozatai is, a legjellemzőbben a Volksstimme megnyilatkozása: „A mai társadalom keretében nem lehet megoldani a nemzetiségi kérdést.” [25] Ebben az időszakban különösen a szlovák szociáldemokraták részéről hangzott el sok panasz és bírálat.

A baloldali ellenzék újabb éles bírálatával a XIV. kongresszuson találkoztunk. Részben azért támadták a vezetőséget mert nem támogatták a nemzetiségi polgári pártok parlamenti akcióit, holott — bár érdekeik nem azonosak —

a demokratikusabb politikai viszonyok megteremtése érdekében helyes lett volna támogatásuk [26]. Ugyanebben az évben — 1907 — Bokányi a nyugat-magyarországi kerületi értekezleten nyíltan kijelentette, hogy az értekezleten nincs helye a nemzetiségi kérdéssel való foglalkozásnak. A későbbi évek sem hoztak változást.

A MSZDP hibás nemzetiségi politikája abból a felfogásból ered, hogy a kapitalizmus viszonyai, az osztályelnyomás viszonyai között a nemzetiségek egyenjogúsága nem oldható meg. A kizsákmányolás megszűnése automatikusan szünteti meg a nemzetiségi elnyomást. Valóban, az imperializmus korában a politikai demokrácia követelése csak kivételképpen valósíthatók meg. „A fináncatóke uralmát... nem lehet megszüntetni a politikai demokrácia területén végrehajtott semmiféle reformmal sem; márpedig az önrendelkezés teljesen és kizárólag erre a területre tartozik. De a fináncatóke uralma a legkevésbé sem szünteti meg a politikai demokráciának, mint az osztályelnyomás és az osztályharc szabadabb, átfogóbb és világosabb formájának jelentőségét.” [27] Ez nem a követelésekről való lemondást kell jelentse, hanem forradalmi módon megfogalmazni és keresztülvinni, „... az ezen a talajon is felmerülő konfliktusokat fokozottan ki kell használnia mint alkalmat a tömegcselekvésre és a burzsoázia elleni forradalmi fellépésekre”, [28] — írta LENIN. De nem csak az imperializmus elleni harcot neheztette meg az MSZDP álláspontja, hanem szinte lehetlenné tette a magyarországi proletariátus egységes megszervezését, a nemzetiségileg vegyes összetételű proletariátus harcának összefogását. A saját nemzete által elnyomott nemzetiségek felszabadításáért és különválasztási jogáért folytatott harc nélkül „lehetlenné válik az elnyomott és az elnyomó nemzet munkásai között minden bizalom, minden osztályszolidaritás.” [29] Helyesen leplezte le az MSZDP a nemzetiségi polgári nacionalista pártok mozgalmait, de egy kalap alá vonva az elnyomó és elnyomott nemzetek törekvéseit, lehetlenné tette egyes kérdésekben az összefogást a polgári demokratikus átalakulást akaró nemzetiségi pártokkal, ugyanakkor a nem magyar dolgozó tömegek jogos nemzetiségi jellegű követeléseit is polgári nacionalizmusként vetette el.

*

A múlt század kilencvenes éveinek közepén jelentek meg a szlovák munkásság első sajtóorgánumai, ezt az időpontot tekinthetjük a szlovák munkásmozgalom nyilvánosság elé lépésének, s ettől kezdve a szlovák mozgalmat mint számottevő erőt figyelembe kellett volna vennie a magyar szociáldemokráciának. A Zora című lap első számában (1897. V. 15.) már összefoglalja a szlovák munkásság követeléseit, amelyben a nemzetiségi kérdés problémájára két pont utal: részben egyenlő jogokat követel nemre és nemzetiségre való tekintet nélkül, részben minden iskolában ingyenes, anyanyelven való oktatást, majd ki nyilváníja elhatározását, hogy felveszi a küzdelmet minden erőszak és kizsákmányolás ellen, akár „faj”, akár „nem” ellen irányul [30]. Testvérlapja, a Nova doba már konkrétan fogalmaz: „Mi szlovákok vagyunk, szlovákuul beszélünk, egyenlőek vagyunk a csehekkel, magyarokkal, lengyelekkel és németekkel, és azt akarjuk, hogy magyar nyelvtudás nélkül is legyen választójogunk; azért kívánjuk ezt, mert ez emberi és nem magyar jog... ahhoz, hogy emberszámba vegyék és emberi jogai legyenek valakinek, nem kell magyarrá válnia”, majd megállapítja hogy az anyanyelvtől való megfosztásnak célja a tömegek tudatlanságban tartásán keresztül a nép könnyebb kizsákmányolása [31]. A két lap

szerkesztője, FRANTIŠEK TUPY egyik Fedor Houdek-héz, a szlovák hlaszisták egyik vezetőjéhez írt levelében ugyancsak a nemzetiségi kérdésben vallott elveit fejt ki: „Ami a nemzetiségi kérdést illeti, nagyon világos a programunk, nem ismerünk el és nem teszünk semilyen különbséget nemzetek között, azaz nem túrjük, hogy egyik nemzet elnyomja a másikat és e tekintetben százszor inkább hazafiak vagyunk mint azok, akik nemzetietlenséggel vádolnak bennünket . . . Ismétlem, a szlovák nemzetnek és nyelvnek nincs és nem volt olyan elszánt védelmezője, mint amilyenek a nemzetközi szociáldemokraták, akik azonban sohasem nemzetietlenek . . . Mi szocialisták vagyunk azok, akik a szlovák és a cseh nyelvnek kivívjuk a nyilvánosság jogát . . .” [32] Hasonló szellemben nyilatkozott néhány évvel később a budapesti szlovák munkások gyűlésén ŠTEFÁN MARTINČEK, az akkori szlovák munkásmozgalom egyik legtevékenyebb szervezője. Beszédében a szlovákok kettős elnyomásáról szólt: mint nemzetiségiek és mint proletárok elnyomásáról, „szabadságot” és szlovák nyelvű iskolákat követelt. Szemére veti a magyar pártvezetésnek, hogy nem segítik a szlovák munkások szervezését, ha pedig ők maguk szervezkednek, az országtól való elszakadás vádjával illetik őket [33].

Első kísérlet a szlovák szociáldemokraták részéről a nemzet fogalmának meghatározására 1905-ben történt, abban az időszakban, amikor a szociáldemokrácián belül kiéleződött a nemzetiségi harc, amely a szlovák szociáldemokraták szeparatizmusához vezetett. A definíció szerint a nemzet összessége az egy „törzshöz” tartozóknak, akik egy nyelvet beszélnek, más népektől azonban nem csak a nyelv választja el őket, hanem saját „különleges tulajdonságaik”, jellemük, szokásaik, gyakran testük is. A nemzet élete pedig gazdasági és kulturális tevékenységből áll. Végül hozzáteszi: „. . . mi nem hangoztatjuk a magyarokkal szembeni függetlenséget, ugyanakkor azonban nem mondunk le ’természetes’ jogaikról sem.” [34] 1910-ben a nemzetiségi kongresszussal kapcsolatban foglalják össze a szlovák szociáldemokraták nemzetiségi programját, amelynek lényege „. . . a nemzeti egyenjogúság és a szlovák munkásosztály egyenjogúsága”, megvalósítása érdekében szlovák nyelvű iskolákat követelnek és a nép által választott hivatalnokokat és bírákat. Itt már elhatárolják magukat a szlovák burzsoáziától, harcot hirdetnek a szlovák klerikálisok, a szlovák tőkésék, és azok ellen, akik a szlovák nép gazdasági, kulturális és politikai felemelkedésének útjában állanak [35].

A nemzetiségi kérdés, a nemzet meghatározása továbbra sem került le a szlovák munkássajtó napirendjéről. 1913-ban újabb meghatározás jelenik meg a nemzet fogalmáról, amely már realisabb ismérveket foglal magába. A nemzet a néptömeget jelenti, amely egy meghatározott helyen telepedett meg, egy nyelvet beszél, egy fajú és a közös történelmi múlt egyesíti őket. Végül a háború előtti időkben LEHOCZKY EMANUEL foglalkozott e kérdéssel. Bírálja az MSZDP programja 4. pontjának homályos megfogalmazását, és öt pontba foglalja a követeléseket: egyesülési és gyülekezési jog, általános, egyenlő és titkos választójog; az anyanyelv használatának joga a bíróság előtt; a közigazgatás tisztviselői a néppel annak anyanyelvén érintkezzenek; szlovák vidéken minden iskola-típusban szlovák nyelvű oktatást; végül, hogy ne kössék a jogok élvezetét a magyar nyelv tudásához [37].

A szlovák szociáldemokraták alapján véve helyesen közelítették meg a nemzetiségi kérdés problematikáját, népük érdekében léptek fel a szlovák munkásosztály nevében s megpróbálkoztak a szlovák társadalmi viszonyok elemzé-

sével politikájuk kialakítása érdekében (a koalíciós kormány idején), de a szegényparasztokat, kisiparosokat és kiskereskedőket a munkásokkal azonos helyzetű csoportnak tekintették; felkarolták a mindinkább „nyomorba” süllyedő és proletarizálódó” középiparosságot. E rétegeken, mondták, „csak demokratikus, népi és szocialista politikával lehet segíteni”. A szlovák burzsoáziára vonatkozóan alapvetően tévesen ítélték meg a helyzetet. Kapitalistának csak egy szűk csoportot tekintettek, elsősorban a túrócszentmártoniakhoz kapcsolódó burzsoáziát, az ifjú szlovák liberális és kispolgári radikális csoportokat, a haszlistákat, majd a Prudy c. lap körül csoportosulókat nem sorolták a burzsoázia közé, sőt vérmes reményeket tápláltak velük kapcsolatban. A Napred „Taktikánk” c. cikkében [38] kiemeli, hogy a „szlovák agitátorok” (a fiatal polgári értelmiség) új, haladó, demokratikus, sőt szocialista programja megelevenítette a szlovák nép életét, hatással volt minden pártra, a munkásosztályra is. Véleményük szerint ezek az „agitátorok” fogják „feltörni a kiszáradt földet”, azért, hogy a szociáldemokraták a szlovák nép érdekében learathassák munkájuk termését. A szlovák szociáldemokraták a „jogtalanok koalícióját” akarták létrehozni: a munkások, parasztok, kis- és középiparosok, a lényegében szlovák burzsoáziát képviselő liberális és kispolgári radikális csoport koalícióját. E koalíció legfőbb feladata a sajtószabadság megvédése, az egyesülési és gyülekezési szabadság kivívása lett volna. A kis- és középpolgársággal való taktikai összefogás polgári demokratikus követelések kiharcolásáért — elvi engedmények nélkül és a munkásosztály vezetésével — az adott viszonyok között helyes elképzelés lett volna. Azonban a szociáldemokraták nem vezetni akarták a koalíciót, ezt átengedték volna a polgárságnak, hanem a polgárság nyomdokaiban haladva — „aratni”. Még szervezeteiket is feljárnították a sikeres politika érdekében, mivel csak a szociáldemokraták rendelkeztek kiépített pártszervezettel. A munkásosztály feladatait, céljait rendelték volna alá a polgári demokratikus követeléseknek abban a hitben, hogy a szlovák polgári radikálisok a „nép javát” akarják, a munkásokét, parasztokét stb., nem láttak a burzsoá osztályérdekeket takaró radikális-szocialis programponatok, jelszavak függőnye mögé. A szlovák polgári nacionalizmus hatása alatt állottak.

*

Az MSZDP megalakulása után indult meg a szlovák proletariátus áramlása a párt felé. A szervezeti felfejlődés idején még nem mutatkoztak a magyar pártvezetés és a szlovák munkásmozgalom vezetői közötti nézeteltérések. Az első nyílt ellentétek az opportunizmus eluralkodása után a szlovák nyelven kiadandó újság és sajtóanyag körül robbantak ki s a századfordulótól kezdve évről évre élesebb formát öltöttek.

Az 1900 áprilisában tartott „mezei munkások és kisgazdák” kongresszusán a nemzetiségek nyelvén kiadandó újság mellett foglaltak állást, „... mert a szociáldemokrata elvek nem fűződnek csak a magyarsághoz.” [39] A következő évi kongresszuson a szlovákok saját nyelvű pártlapon kívül az MSZDP-ban a nemzetiségek nyelvének meghonosítását is kéri. Beterjesztett javaslataikban követelik, hogy a mozgalmat három nyelven: magyar, német, szláv nyelven irányítsák, továbbá egy szláv (és német) „sajtó és agitációs bizottság” alakítását, anyagi segítséget a Nova doba c. lap fenntartásához, amelyik állandó anyagi válsággal küzd. A kongresszus a nyelvekre és a bizottságok alakítására vonatkozó javaslatot elfogadta, azonban a lap támogatására csak abban az esetben

hajlandó, ha a megalakuló szlovák agitációs bizottság megerősödik és eredményeket mutat fel. Kiemelendő mozzanata a szlovák szociáldemokraták vezetőjének, Lehoczký Emánelnek az a javaslata, hogy a munkásságot „nyelvek szerint” kell szervezni [40]. A következő évi kongresszuson már élesebben léptek fel a pártvezetés nemzetiségi politikájával szemben. Štefán Martinček fogalmazta meg világosan és helyesen a probléma lényegét: „Mi szlovák munkások jól tudjuk és minden öntudatos munkásnak tudnia kell, hogy mindaddig, amíg a nemzetiségi munkásokat nem szervezzük Magyarországon, a szociáldemokrácia győzelméről szó sem lehet.” S most már a pártvezetésnek szlovák szociáldemokratákkal való kiegészítését is követelték, ebben látták a nemzetiségek elhanyagolásának alapvető okát. A pártvezetőség kereken elutasította e követeléseket [41]. Az MSZDP — elveinek is megfelelően, de a nemzetiségek nyomására is — az 1903. évi kongresszuson elfogadott új szervezeti szabályzatban kimondja a nemzetiségi alapon való szervezkedés lehetőségét [42]. Ezzel most már törvényesítette, elismerte a szeparatista tendenciák jogosultságát.

A XI. kongresszuson a szlovák küldöttek nem elégedtek meg a pártvezetés előterjesztésével (lásd fentebb), hanem energikusabb intézkedéseket, tevékenységet követeltek. A szlovák küldöttek a kongresszus után külön értekezletet tartottak, ahol szlovák nyelvű lap kiadását határozták el a megszűnt Nova doba és Zora helyett. (Slovenské robotnícke noviny címmel 1904. október 1-én jelent meg.) Ugyanitt megalakították a szlovák munkások szervezetének központi bizottságát, majd az októberi pozsonyi értekezleten véglegesen elhatározták az elszakadást az MSZDP-től. Az 1905. évi kongresszus éles összeütközések színtere volt, a nemzetiségi munkásmozgalom problémái nagy vihart kavartak fel. Az Ácsok Szaklapja bírálta a vezetőség magatartását, kifogásolva, hogy a szervezeti szabályzat módosításáról indított vita csak magyar nyelven folyt, ugyanakkor a párt egységének megbontását javasolta: véleménye szerint a soknyelvűség akadályozza a kongresszusok munkáját, ezért a nemzetiségeket „szárnyukra kell bocsátani”, s legfeljebb föderatív úton kapcsolni őket a párthoz. A kongresszust megelőzően, és a kongresszuson a baloldal részéről elhangzott bírálatokra Weltner Jakab válaszolt a vezetőség nevében, a lehető legsértőbb lebecsülés hangján: „... azért, hogy látszólagos mozgalmat mutassunk fel, nem szabad kockára tenni a magyar lapot”, a nemzetiségi munkások nem értik meg a szociáldemokrácia lényegét, „... csak tetszetős jelszavak maradnak meg emlékezetükben, és ezért nem képesek kitartó, eredményes harcot folytatni a hatalom ellen”. Weltneren kívül más küldöttek is hasonló hangnemben nyilatkoztak, kétségbe vonva a nemzetiségi munkások meggyőződésének valóságát [43].

Ebben az évben érte el csúcspontját a szlovák és a magyar szociáldemokrata vezetők ellentéte. A Slovenské robotnícke noviny a föderatív szervezeti felépítés mellett foglalt állást az osztrák—cseh példára hivatkozva, szervezeti önkormányzatot követel, de kijelenti, bárhogyan lesz, a szlovákok folytatják az önálló munkát [44]. 1905 júniusában ült össze Pozsonyban a szlovák szociáldemokraták első kongresszusa, ahol a szlovák vezetők az önállósodás mellett foglaltak állást: „... a mi cseh elvtársaink élő tanúink arra, hogy csak ilyen módon lehet a szocializmus eszméit egy birodalom különböző nemzetiségei között terjeszteni és elmélyíteni... ne fecséreljünk el egy pillanatot sem”. Szinte minden egyes felszólaló elítélte a magyar pártvezetés nemzetiségi munkásság szervezését. hátráltató magatartását [45].

A teljes szervezeti függetlenség egy évig állott fenn, önerejükből nem tudták a kellő feltételeket megteremteni, az MSZDP viszont teljes egészében el-

zárkózott az önálló szlovák párt támogatása elől. Az eredménytelenség vezetett, nem pedig elvi meggyőződés, az önállóság feladására 1906-ban. „Nincsenek szervezeteink, nincsenek eszközeink s ezért kell, hogy a magyar elvtársakkal együtt küzdjünk” mondotta Lehoczký az egyesítő kongresszuson. A bécsi szlovák szociáldemokraták, az önállósodást magyarázva kifejtik, hogy „...erre a címre azért volt szükség és szükséges most is, hogy látható zászló legyen mindazok számára, akik képesek a munkára és önfeláldozásra a magyarországi szlovák nép jólétéért és szellemi felvilágosításáért”, s továbbra is állást foglalnak az osztrák mintájú föderatív szervezkedés mellett [46].

Az egyesítés a nyelvi autonómia alapján ment végbe. Országos szlovák végrehajtó bizottság alakult, amelyik a központ irányítása és anyagi támogatása mellett dolgozik, hatásköre az egész országra kiterjed. A szlovák egyesítő kongresszuson egyébként sok küldött továbbra is ragaszkodott az eredeti elnevezéshez és bizalmatlanságukat nyilvánították a magyar pártvezetés iránt. A szeparatizmusról tehát nem mondtak le továbbra sem, „egyesülünk, de nem végleg” jelszóval zárult a kongresszus [47]. Az MSZDP XIII. kongresszusa elfogadta a szervezeti szabályzatnak nemzetiségekre vonatkozó részét, országos hatáskörrel rendelkező nemzetiségi szervező bizottságok létesítését szervezési és agitációs feladatokkal. A bizottságok külön pártadót szedhetnek, évente országos értekezletet tartanak, a Központi Vezetőség ülésin előterjesztési, a kongresszuson szavazati joggal rendelkeznek.

A szlovák szociáldemokratáknak a magyar vezetőséghez hasonlóan mély opportunistasárról a legnyíltabban a Napred c. lapjuk tett tanúbizonyságot: „A szociáldemokrácia megvalósítani akarva forradalmi céljait, nem akar használni erőszakos eszközöket...” csakis törvényes úton óhajtott hozzájutni a hatalomhoz: a választójogon keresztül [48].

A későbbi években sem mondanak le a szlovákok az önállóság gondolatáról, a valóságban teljesen különválva dolgoztak, csupán erőtlenségük készítette őket a kapcsolatok fenntartására, azonban e kapcsolatok is csak anyagi kérdésekre korlátozódtak. „Hűséges tagjai vagyunk az Internacionálnak” nyilatkoztatják ki hónapról hónapra, „...de sohasem adhatjuk fel a jogot az önálló szlovák szociáldemokrata mozgalomra, amely egyedül szabadíthatja meg a szlovák proletariátust a gazdasági nyomorból, a nemzetiségi elnyomásból, a politikai jogtalanságból és a kulturális elmaradottságból” [49].

A szlovák szociáldemokraták tehát a hlaszisták, majd a hlaszisták ifjabb nemzedékének hatása alatt a nacionalizmus álláspontjára helyezkedtek, megbontva a munkásmozgalom egységét. A magyar szociáldemokrácia vezetői figyelmen kívül hagyták a nemzetiségek problémáját, ez lehetetlenné tette a bizalmat és osztályszolidaritást, azonban, ha mellékesen is és félmegoldás formájában is, de ragaszkodtak a mozgalom szervezeti egységéhez. Elvileg helyeselték, de a gyakorlatba nem ültették át az osztrák szervezeti mintát. Tehát a magyar szociáldemokrata vezetők hangoztatták az egység szükségességét, a szlovákok a külön szervezkedés jogát. „...az elnyomott nemzetek szocialistáinak az elnyomott nemzet munkásságának teljes és feltétlen egységét az elnyomó nemzet munkásságának teljes és feltétlen egységét az elnyomó nemzet munkásságával kell különösen hangsúlyozniok és megvalósítaniok, a szervezeti egységet is beleértve.” [50] A mozgalom szétszakítására irányuló törekvéseiket magyarázza, de dem indokolja a magyar vezetés magatartása.

A szlovák szociáldemokrácia opportunistusának, nacionalizmusának vizsgálatánál szükséges foglalkozni a cseh és szlovák munkásmozgalmi kapcsolatokkal is.

A prágai szociáldemokraták 1878-ban külön szervezetet létesítettek Csehszláv Szociáldemokrata Párt néven, amely az osztrák központi vezetőségnek volt alárendelve — tehát még nem önálló pártalapításról van szó —, programjuk is azonos az osztrák neudörfeli programmal, kiegészítve a nemzetek szabad örendelkezési jogáról szóló tétellel [51]. Az 1887. évi brünni kongresszus külön pontban foglalkozott a nemzetiségi kérdéssel: „Amikor a nemzetiségi kérdés objektív formájáról van szó, minden nyelv egyenlőségét és szabadságát akarjuk; ha azonban a nemzetiségi kérdés modern formájáról van szó, kijelentjük, a szociáldemokrata munkásság az egyetlen, amely a többi nyelv között a csehszláv nyelv egyenjogúságát kivívhatja, mert a szociális és politikai egyenjogúságnak meg kell előznie a nyelvi egyenjogúságot; a népnek meg kell adni az örendelkezési jogot, ezzel önmagától megszűnik minden elnemzetietlenítő törekvés, és minden nyelv teljesen szabad és a többi nyelvvel egyenjogú lesz.” [52] A program elítéli a nemzeti elnyomást, kinyilvánítja az örendelkezési jogot, azonban ezt a nyelvi egyenjogúsággal azonosítja, nem pedig a politikai örendelkezéssel; vagyis a nyelvi egyenjogúság egycsapásra megold minden nemzetiségi problémát. (A másik figyelemre méltó momentum: hangsúlyozza, a nemzetiségi kérdést véglegesen csak a proletariátus oldhatja meg.) A nemzetiségi kérdés — nyelvi kérdés azonosítása a burzsoá nacionalizmus befolyását mutatja. Még világosabban kiderül ez a napirendi pont előadójának beszédéből. Az 1893. évi budějovici kongresszuson a cseh szociáldemokraták már nagyot léptek előre az osztrák munkásmozgalmak nemzetiségi feldarabolása útján azzal, hogy létrehozták a csehszláv szociáldemokrácia külön szervezeti szabályzatát. Az autonóm nemzetiségi pártokra való tagolódás az 1897. évi bécsi pártgyűlésen valósult meg. A nyilatkozat elismeri „minden nyelv” teljes szervezeti függetlenségének „előnyét” s kijelenti: „Szervezeteink alapelve a nemzeti önállóság és nemzetközi egység.” A széttagolást azzal indokolták, hogy ezzel akarják megteremteni az „alkalmas formát” a saját nemzet kizsákmányoló osztálya és minden nemzet kizsákmányoló osztályai elleni harchoz [53]. Tehát a bécsi kongresszus a nemzetiségi autonómiát ismerte el Ausztriában a munkásmozgalmak szervezeti alapelveként. Egy évvel korábban a cseh szakszervezeti vezetők egy része is önálló csehszláv bizottságot hozott létre, ezzel a szakszervezeti mozgalmat is szétdarabolták.

A múlt század kilencvenes éveinek végén kiéleződő nemzetiségi viszályok készítették az ausztriai szociáldemokráciát, hogy nagyobb figyelmet szenteljen a nemzetiségi kérdésnek. Az 1899. évi brünni kongresszuson elfogadott nemzetiségi program a reformista-nacionalista nézetek felülkerekedését jelentette. Elismerte a monarchiát, mint olyan államkeretet, amelyben egyedül lehetséges a nemzetiségi kérdés megoldása — „demokratikus nemzetiségi szövetségi állam-má” átalakítása útján. Lényegében ezzel elvetette az elnyomott nemzetek felszabadító mozgalmát, az örendelkezési jogot, amelyet elvként akkor is el kellett volna ismernie, ha a monarchia feldarabolása akkor nem volt aktuális és nyíltan kifejezendő követelés. Ugyanígy nem ismerték fel a nemzetiségi kérdés társadalmi tartalmát, elválasztották a szocializmusért folytatott küzdelemtől, nyelvi és kulturális kérdésekre korlátozták.

A századforduló után mind jobban elmélyültek az ellentétek az osztrák és a cseh szociáldemokraták között, amelynek mindkét részről az opportunizmus és a nemzetiségi kérdés nacionalista kezelése volt az oka. Az osztrákok a monarchia létéhez, „nagyobb kulturális fejlettségük” elvéhez ragaszkodva az osztrák burzsoázia álláspontjához alkalmazkodtak. A cseh szociáldemokrácia elismerte a monarchiát, ugyanakkor a munkásmozgalomban ragaszkodott a teljes nemzetiségi autonómiához. E viszályok vezettek 1907-ben az addig egységes szociáldemokrata parlamenti klub nemzetiségi frakciókra bomlásához, ami más képviseleti szervezetben is megtörtént. Tovább élezte a helyzetet a szakszervezetek teljes szétszakítása is, a csehszláv szociáldemokrácia elutasítva a szakszervezetek nemzetközi titkárságának határozatát, az eddig az összállami szakszervezetekhez tartozó morva szervezeteket is átkényszerítették a cseh szervezetbe. A II. Internacionálé 1910. évi koppenhágai kongresszusa elítélte a cseh szeparatizmust, ez azonban nem változtatott a csehek álláspontján, sőt ezt követően a szövetkezeti mozgalomban is végrehajtották a szakadást. A szakszervezetek szétszakítását ellenző és az összállami szövetségekben megmaradt morva szociáldemokratákat a pártból is kizárták, akik 1911-ben Ausztria Cseh Szociáldemokrata Munkáspártja néven új pártot alakítottak. E párt „centralista” politikát folytatott, elítélte a burzsoáziával való együttműködést, ugyanakkor a nemzetiségi kérdést is elvetette, mint ami zavarja a „szociális harcot” [54].

A Monarchiában az imperializmus kialakulása különösen kiélezte a nemzetiségi ellentéteket, bénította a kormányzati rendszert. Az osztrák nagytőke igyekezett fenttartani vezető szerepét, e törekvésében elsősorban az erősödő cseh burzsoázia ellenállásába ütközött. Az 1890-es évek elején a cseh burzsoázia táborában jelentős változás következett be. Az ó-cseh párt az államjogi követelésekről való lemondás, cseh–német kiegyezési törekvései miatt az 1891. évi választásokon megbukott. A cseh burzsoázia már elég erősnek érezte magát a megegyezés elutasítására. A megbukott párt helyét az ún. ifjú-csehek vették át, akik – bár törzstáboruk, különösen a radikális szárny, a kispolgárság köréből toborzódott – elnyerték a burzsoázia támogatását. A radikális szárny, az ún. „haladó mozgalom” a szociáldemokratákra is hatással volt; sokan léptek be közülük a szociáldemokrata pártba, magukkal hozva kispolgári radikális nézeteiket. Ahogy erősödött a cseh burzsoázia, egyre inkább ők szabták meg az ifjú-csehek politikáját. E cseh burzsoá érdekek a Monarchia fenntartására irányultak, nagy belső piaca biztosította számukra a gazdasági terjeszkedés lehetőségét, a belső piacon elsőbbségre törekedtek. E célok érdekében léptek be az ifjú-csehek a Badeni-kormányba – egy nyelvrendelet fejében [55].

A szociáldemokrata mozgalom befolyásolásában nagy szerepe volt Masaryknak, aki feléjük az osztályegyüttműködés gondolatát hirdette, sikerült is szoros kapcsolatot létesítenie a párt jobboldali elemeivel, különösen Soukup-al és Steinerrel. A revizionizmus fő képviselőiben – Modráček, Soukup, Nemeč – megvolt a hajlandóság saját burzsoáziájukkal való együttműködésre azzal az indoklással, hogy Csehország a „kisemberek” nemzete, itt nem lehet beszélni az osztályellentétek vezető szerepéről. Mindkét részről állandóan hangsúlyozták, hogy a cseh munkások kizsákmányolói az osztrák tőkésék. Ez lényegesen gyengítette a hazai osztályellenség elleni küzdelmet, erősítette a nacionalizmust a szociáldemokrácia soraiban, de jelentős hatással volt az egész munkásosztályra is.

A szlovák–cseh munkásmozgalmi kapcsolatok a szlovák szervezkedés kezdetétől kimutathatók. E kapcsolatok három városban fejlődtek ki legmélyeb-

ben, Budapesten, Pozsonyban és Bécsben. Mindhárom városban megfigyelhető, hogy vagy a már meglévő cseh szervezetek keretében, vagy együttesen, vagy pedig a csehek segítségével alakították meg első – főleg művelődési – szervezeteket a szlovák munkások. Pozsonyban a Vpred-Vorwärts nevű egyesületben együtt dolgoztak a cseh, a szlovák és a német munkások, néhány év múlva önálló szlovák osztálya alakult, majd függetlenedtek s az ugyancsak kivált cseh munkások Bratrstvo nevű egyesületével szorosán együttműködtek. Budapesten az első cseh munkásegylet (Első Budapesti Cseh Munkás Egylet) keretébe tartoztak a szlovák munkások is. Egyes utalások szerint az 1880-as évek végén váltak ki a szlovák munkások az egyletből [56]. Ez azonban korántsem jelentette kapcsolataik megszakadását, a kiválás elsősorban a hatóságok ellenséges magatartásának volt köszönhető, mert „rosszallották” az idegen állampolgárságú cseh és a „szlovákajkú magyarok” mindennemű, különösen szocialisztikus jellegű együttműködését. A csehek nem csupán a szervezkedés megindításához nyújtottak segítséget, hanem a sajtó megindításához, a szocialista eszmék terjesztéséhez is, vagyis éppen a szlovák szociáldemokrata mozgalom kialakításához. Cseh munkás, František Tupy indította meg és szerkesztette az első szlovák munkáslapot (Nova doba, Zora) s ő figyelmeztette elsőnek az MSZDP 1897. évi kongresszusát a szlovák munkások szervezésének szükségességére.

A századforduló után a pozsonyi szlovák szociáldemokrata szervezet erősödése, különösen pedig a Slovenské robotnícke noviny megjelenése után Budapestről Pozsonyba helyeződött át a szlovák–cseh munkásmozgalmi kapcsolatok központja. Miután a szlovákok hiába kérték a Nova doba és a Zora megszűnése után az MSZDP vezetőségének segítségét szlovák nyelvű lap kiadásához, 1904-ben, az elszakadási törekvések megerősödése idején, a cseh szociáldemokratákhoz fordultak segítségért. Az Alsóausztriai Csehszláv Szociáldemokrata Munkáspárttól kaptak pénzt a lap megindításához és rendszeres havi támogatást. Az 1905. évi önállóító kongresszuson a cseh szociáldemokratákat Nemeč, Tusár és Svetlík képviselte. Nemeč biztosította a szlovákokat a cseh szociáldemokraták támogatásáról, mert a szlovákokat a csehekhez tartozónak tartja. Ő javasolta a párt elnevezését is. Az 1906. évi egyesítő kongresszuson Nemeč ismét az elszakadás mellett foglalt állást, helytelenítette az egyesülést.

Az egyesülés utáni időszakban a cseh szociáldemokraták rendszeresen részt vettek a szlovák szervezet évi konferenciáin, minden alkalommal az elszakadásra biztatva őket: „Szlovákiában a szociáldemokrácia győzelmének biztosítéka a jó és szilárd önálló szervezet”, hangoztatták [57]. A szlovák munkáslap szerkesztését ténylegesen, Lehoczký neve alatt, egy cseh szociáldemokrata, Edmund Borek végezte. A havonta megjelenő lap átalakítása hetilappá is cseh segítséggel történt, Prágából kaptak hozzá 11 000 koronát a kaucióra. E lap a csehszláv kölcsönösség propagátora volt, különösen a cseh szociáldemokraták tevékenykedtek a lap ilyenértelmű propagandájának erősítésén. Soukup írta egyik – e lapban megjelent – cikkében: „... figyelemmel kísérjük mozgalmukat, mert ebben saját testünk és vérünk egy részét látjuk és minden előrelépésüknél ugyanolyan örömet érzünk, mint önk. Ambár két államban élünk, mégis együvé tartozunk, és meg vagyunk győződve arról, hogy a szlovák szociáldemokrácia a legszorosabb egységben marad a csehszláv szociáldemokráciával...” Nemeč is minduntalan kihangsúlyozta a nyelvi-nemzetiségi összetartozást és ennek alapján a mozgalmi együttműködést. A cseh szociáldemokrácia szeparatista törekvéseiben mindig számíthatott a szlovák szociáldemokraták egyetértésére. A II. Internacionálé csehek autonomista álláspontját elítélő hatá-

rozata ellen a szlovák munkássajtó kampányt indított a csehek védelmében. Általában Nemeč, Soukup és mások szavait, javaslatait kritika nélkül fogadták el. Közvetlenül a háború előtt a cseh szociáldemokraták megnyilatkozásai már túlmutattak a munkásmozgalmi kapcsolatokon, már a két nép egységét hangsúlyozzák: „...nem lehet, hogy a csehszlovák nemzet talán örökre kulturálisan és gazdaságilag két ágra szakítva maradjon, csehekre és szlovákokra...” [58]

A cseh szociáldemokraták által támogatott szlovák szeparatista tendenciákat — a nacionalizmus irányába tett elvi engedmények nélkül — nem lehet pozitívan értékelni, még akkor sem, ha a szlovák szociáldemokraták eredményt értek is el a szlovák munkások szervezésében. A szeparatizmus szükségét valló nyílt és folyamatos propagandájuk elsősorban nemzeti ellentétek szítására, a szlovák és magyar munkásosztály közötti bizalmatlanság fokozására volt alkalmas, eredményeként a magyarországi munkásosztály egységes harcának akadályozására. Ez pedig mindenképpen a kizsákmányoló osztályok számára volt előnyös.” A föderáció káros, mert törvényesíti a különválást és elvvé, törvénynyé emeli az elszigeteltséget” — írja Lenin [59], aki számtalan tanulmányában, cikkében síkra szállt a különböző nemzetiségű munkások teljes szolidaritásáért, legszorosabb egységéért és bármilyen nemzetiségű burzsoázia nacionalizmusával való szembezállásért. Különösen káros hatása volt e törekvéseknek a forradalmi fellendülés időszakában.

*

A vizsgált probléma gyökerei rendkívül szerteágazóak, alapjait azonban a szlovák társadalom struktúrájában, sajátos viszonyaiban kell keresni. E sajátos helyzetet egyrészt a szlovák nagyburzsoázia hiánya határozta meg, továbbá a nagybirtokosság hiánya. A munkásosztály, a parasztság, a kisiparosok elsősorban a magyar—német nagytőkében, a magyar nagybirtokban látták kizsákmányolóikat. E helyzet elleplezte a „saját” burzsoázia kizsákmányoló voltát, az osztályok közötti szakadékokat, lehetőséget adott a „szabad tőkés fejlődésért küzdő szlovák középburzsoáziának s érdekeiket képviselő polgári értelmiségnek arra, hogy befolyása alá vonva néptömeget, felsorakoztassa őket a „magyar kizsákmányolás” ellen, saját politikájának támogatására. Másrészt a szlovák munkásosztály fentebb elemzett összetétele és helyzete határozta meg. A nemzeti elnyomás minden megnyilvánulása, a magyar állami és helyi közigazgatási apparátus részéről megmutatkozó sértően lebecsülő bánásmód és basáskodás, a nemzetiségi kultúra háttérbeszorítása a tömegek nemzeti érzését erősítette, a burzsoázia nemzeti elnyomás elleni harcától, polgári demokratikus programjának megvalósításától remélte sorsának jobbrafordulását, — ezzel a burzsoa nacionalizmus befolyása alá kerültek nemcsak a kispolgári tömegek, hanem a munkásosztály jelentős része is. Természetesen az MSZDP helytelen nemzetiségi politikája a nacionalizmus malmára hajtotta a vizet.

Ugyancsak figyelembe kell venni, hogy a szlovák szociáldemokrata mozgalom akkor fejlődött ki és erősödött meg, amikor mind a magyarországi, mind a cseh pártban már az opportunisták vezetése érvényesült, így — mondhatni — az opportunizmus iskolájában nevelkedett a szlovák munkásmozgalom vezetőinek nagyrésze mind Magyarországon, mind Csehországban. Az opportunisták magyar pártvezetés nemzetiségek iránt tanúsított nemtörődömsége taszította, a cseh opportunisták vezetőknek a szlovák nemzeti küzdelmet felkaroló támogatása pedig vonzotta őket a szeparatizmus, a föderalizmus irányába.

JEGYZETEK

- [1] Štátni Ústrední Archiv Bratislava, Šrobárov fond I/10 és uo. M. Kir. Miniszterelnökség 2570, 4235 res/1903, Mapa 29. (Állami Központi Levéltár, továbbiakban ŠUA).
- [2] Magyar Békétárgyalások, Budapest 1920. III/A. köt. 414—417.
- [3] Uo.
- [4] Uo.
- [5] Magyar Stat. Közlemények, az 1900. évi népszámlálás. Második rész 2. kötet. Budapest 1904. 48*, 59*—61* és 966—991.
- [6] Slovenské ľudové noviny 1913. január 31. sz.
- [7] Idézi L. HOLOTÍK: Problém národnooslobodzieho boja a politika Slovenskej buržoázie pred prvou svetovou vojnou c. tanulmányában, Historický Časopis r. III. č. 1. 1955.
- [8] Korešpondencia Františka Votrubu. SAV Bratislava 1961, 141—5.
- [9] Matica Slovenska, Archív; Slov. Nár. Strana, č. 144 a—f. Organizácia Slov. Nár. Str.
- [10] Szövegét közli Kemény G. Gábor, A magyar nemzetiségi kérdés története. Budapest 1947. I, 148—52.
- [11] MATLEKOVITS SÁNDOR: Magyarország az ezredik évben. Budapest 1897. I. 191—201, 214—5, 223—6.
- [12] JÁSZI OSZKÁR: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés, Budapest 1912, 419.
- [13] 1900. évi népszámlálás, idézett lapokon.
- [14] Uo.
- [15] Ipartelepek létrehozásával párhuzamosan megfigyelhető az érintett helység magyar nemzetiségi lakosságának ugrásszerű százalékos növekedése. Számokban kifejezve nem akkora, hogy abból a magyar munkások tömeges odavándorlására lehetne következtetni, inkább az adminisztráció, a műszaki vezetők és szakmunkások betelepedésére. Néhány péda: Pozsony-Ligetfalva (Petřalka): 1890—1900 között az edénygyár és más iparágak kialakulásával a magyar nyelvű lakosság aránya 3,9 százalékról 11,8-ra, Zsolnán 11,5-ről 21,8-ra, Kisgaramon 7,8-ról 24,3-ra, Korompán 3,7-ről 27 százalékra növekedett. Idézi RÉZLER GYULA: A magyar nagyipari munkásság kialakulása 178.
- [16] Napred 1908. évf. 2. sz.
- [17] E kérdésre vonatkozóan részletes adatokat közöl POLÁNYI IMRE: Adalékok a szlovákiai munkásság viszonyaihoz c. tanulmánya. A Szegedi Ped. Főisk. Évk. 1959, 121—45.
- [18] A Magyar Királyi Iparfelügyelők tevékenysége 1915-ben.
- [19] Népszava 1890. december 14. sz.
- [20] Népszava 1890. április 19. sz.
- [21] Jelentés a Budapest fő- és székvárosi állami rendőrség 1901. évi működéséről, Budapest 1902. 318—73. (Továbbiakban: a rendőrség működése... évben.)
- [22] A Magyar Munkásmozgalom Válogatott Dokumentumai, 3. köt. 61. (Továbbiakban: MMTVD.)
- [23] Uo. 199.
- [24] Magyarországi Szocialisztikus Munkásmozgalmak az 1905. évben. Budapest 1906. 222—6. (Továbbiakban: MOSzM.)
- [25] Volksstimme 1905. május 11. sz.
- [26] MMTVD. 3. köt. 518.
- [27] LENIN: A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga. Tézisek. Művei, 22. 146—8.
- [28] Uo.
- [29] Uo. 149—51.
- [30] Zora 1897. május 15. sz. (Hajnal c. lap.)
- [31] Nova doba 1897. december 1. sz. (Új Idő c. lap.)
- [32] A levelet közli M. GOSZOROVSKY, Dejiny slovenského robotníckeho hnutia (1848—1918). Bratislava 1956. 325—7.
- [33] Archiv Ústavu dejín KSS Bratislava. Soc. dem. 4009 (1900). A Szlovák Kommunista Párt történetének Intézete, Levéltár.
- [34] Slovenské robotnícke noviny 1905 május 1. sz.
- [35] Uo. 1910. november 10. sz.
- [36] Uo. 1913. 1. sz.
- [37] Népszava 1914, április 21. sz.
- [38] Napred 1907. március 15. sz.
- [39] Népszava 1900, április 21. és 24. sz.
- [40] A rendőrség 1901. évi működése 313—373.

- [41] MOSZM az 1902. évben: 59, 63 és 71.
 [42] MMTVD 3. köt. 129.
 [43] Uo. 265, 285, 293, és MOSZM az 1905. évben: 222—6.
 [44] Slov. rob. nov. 1905. április 1. sz.
 [45] Uo. 1905. július 1. sz.
 [46] Archiv Ústavu dejín KSS Bratislava, Soc. dem. 4183/53.
 [47] Slov. rob. nov. 1906. április 1. sz.
 [48] Napred 1906. december 15. sz.
 [49] Robornícke noviny 1910. augusztus 25. sz.
 [50] Lenin i. m. 150.
 [51] ARNOŠT KLIMA: Počátky českého delnického hnutí, Praha 1950, Svoboda. 100—7. lapok. (A cseh munkásmozgalom kezdetei.)
 [52] A „Program és nyilatkozat” teljes szövegét közli Zdenek Šolle: Delnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887—1897) Praha 1954. 247—50. (Munkásmozgalom a cseh földön a múlt század végén).
 [53] Uo. 264.
 [54] Dejín Komunistické strany Československa, Praha 1961. 99. (A Csehszlovák Kommunista Párt története.)
 [55] 1897-ben meg is jelent a rendelet, amely a német nyelv mellett a csehet is hivatalos nyelvvé tette Cseh- és Morvaországban.
 [56] Fővárosi Levéltár I. 2045/1889.
 [57] Robotnícke noviny 1910. április 7. sz.
 [58] Idézi Jabloniczky: Príspevok k československým vzťahom od konca 19. stor. do roku 1914. Historické štúdie IV. SAV. Bratislava, 1958.
 [59] LENIN, Az OSZDMP II. Kongresszusa. Művei 6. 505—7.

О КОРНЯХ НАЦИОНАЛИЗМА И СЕПАРАТИСТСКИХ СТРЕМЛЕНИЙ СЛОВАЦКОЙ СОЦИАЛ-ДЕМОКРАТИИ В НАЧАЛЕ XX СТОЛЕТИЯ

И Полани

В настоящей статье рассматриваются ошибочные сепаратистские стремления словацкой социал-демократии внутри рабочего движения.

Указывая на разветвлённые корни этих стремлений автор находит их причину в своеобразной структуре словацкого общества. Эта своеобразная структура определяется отсутствием словацкой крупной буржуазии и земельной аристократии. Рабочий класс и мелкая буржуазия видели своих эксплуататоров в первую очередь в лице немецко-венгерских капиталистов и венгерской земельной аристократии, и это сделало для словацкой средней буржуазии возможным воздействовать на народные массы, среди них и на значительную часть рабочего класса, особенно на руководителей социал-демократии.

Возникновению сепаратистских стремлений способствовала также ошибочная позиция руководителей Социал-демократической Партии Венгрии, «не знакомых» с национальным вопросом, влияние чешской социал-демократии, деятельность венгерских государственных и местных властей, которая препятствовала экономическому развитию и образованию на словацком языке, что задело — а вместе с тем усугубило — национальное самолюбие словацкого народа.

ÜBER DIE WURZELN DES NATIONALISMUS UND DER SEPARATISTISCHEN BESTREBUNGEN DER SLOWAKISCHEN SOZIALDEMOKRATIE UM DIE JAHRHUNDERTWENDE

von I. POLÁNYI

Die Arbeit untersucht die fehlerhaften, separatistischen Bestrebungen innerhalb der slowakischen sozialdemokratischen Arbeiterbewegung in Ungarn. Es wird auf den weitverzweigten Charakter der Wurzeln dieser Bestrebungen hingewiesen, und deren Boden in der eigentümlichen Struktur der slowakischen Gesellschaft gefunden. Diese eigentümliche Lage wird

einerseits durch das Fehlen einer slowakischen Grossbourgeoisie und Grossgrundbesitzums bedingt. Die Arbeiterklasse und das Kleinbürgertum sah seine Ausbeuter zuallererst in dem ungarisch-deutschen Grosskapital und dem ungarischen Grossgrundbesitz; dies ermöglichte es der slowakischen mittleren Bourgeoisie, die Massen, darunter einen bedeutenden Teil der Arbeiterklasse, besonders die Leiter der Sozialdemokratie, mit der Parole des Kampfes gegen die „ungarische Ausbeutung“ unter ihren Einfluss zu ziehen. Zur Ausbildung der nationalistischen und separatistischen Bestrebungen trugen weiters auch der unrichtige, eine Nationalitätsfrage „nicht kennende“ Standpunkt der Leiter der Sozialdemokratischen Partei in Ungarn, der Einfluss der tschechischen Sozialdemokratie sowie die ungarischen Staats- und Lokalbehörden bei, deren die wirtschaftliche Entwicklung und die muttersprachliche Kultur hemmende Tätigkeit das Nationalbewusstsein der Massen des slowakischen Volkes verletzte und zugleich verstärkte.